

Als ik in het rondkijk, zie ik de leerlingen van de Basisschool De Springplank, die het Sachsenhausen Monument hebben geadopteerd. Jullie worden nu geconfronteerd met een heftige periode in de Nederlandse geschiedenis, 80-85 jaar geleden, de Tweede Wereldoorlog. Voor velen van U, een van diepe wonden. Een diepe wond was het ook voor mijn vader. Vandaag vertel ik hier op deze plek zijn verhaal.

De naam Sachsenhausen-Oraniënburg kreeg rond 1936 een heel andere betekenis nadat een Oostenrijkse jongen rond 1910 tot twee keer toe werd afgewezen door de kunstacademie in Wenen. Hij wilde kunstschilder worden maar besloot daarna de politiek in te gaan. Zijn naam: Adolf Hitler.

Op 30 januari 1933 werd hij tot rijkskanselier benoemd en trok meteen alle macht naar zich toe. De aanval op politieke tegenstanders werd geopend.

Tot 1938 zaten voornamelijk Duitsers in Sachsenhausen, maar de Nederlandse schrijver Nico Rost werd daar al in 1936, voor korte tijd opgesloten.

Op dat moment had voor vele Nederlanders Sachsenhausen nog geen enkele betekenis.

Tijdens de oorlog waren er tenslotte 1.638 grote en kleinere kampen in heel Europa. Sommigen bleven de hele oorlog bestaan, anderen werden na enkele weken alweer gesloten.

Toen Nederland 10 mei 1940 werd binnengevallen, ontstond er in vele kringen verzet, ook op de universiteit Leiden door de hoogleraren Cleveringa en Telders die niet accepteerden dat hun joodse collega's daar niet langer mochten werken.

In de eerste 10 jaar van mijn leven, ik werd geboren in Den Haag in 1946, wist ik niet wat er zich in het leven van mijn ouders had afgespeeld. Je merkte wel dat er iets was, je vroeg er niet naar, maar voelde wel wanneer de wolken wit, grijs of zwart waren.

Er kwamen bij ons veel vrienden van mijn vader over de vloer. Ik werd dan naar boven gestuurd maar dook onder de eetkamertafel. Ik vroeg me af: waar hebben ze het over? Het leek een andere taal, een andere wereld. Ze spraken soms op heftige toon, soms fluisterend, of waren emotioneel.

Ieder jaar gingen wij op bezoek bij Hubert Rutten in België. Ze spraken dan onder andere over: "Weet je nog die kapo, of die mof?", en hadden het over het Revier en het verzorgen van mijn vader door Freek en Hubert.

In onze huiskamer stond een foto van een, voor mij, onbekende meneer. Ieder jaar gingen we op bezoek bij mevrouw van Deventer in Zeist. Er werd over en weer liefdevol over Gerrit Jan gesproken en over het briefje en de schoenen – en ik had geen idee waar het over ging. Bij haar stond dezelfde foto als bij ons thuis, van Gerrit Jan van Deventer.

Toen kwam de inval van de Russen in Hongarije in 1956. Wij werden midden in de nacht uit ons bed gehaald en in de auto gestopt. Mijn zusje, geboren in 1940, en ik op de achterbank, de hond tussen ons in. Mijn moeder zachtjes pratend tegen mijn vader. We reden urenlang door de bossen en ik had geen idee wat er aan de hand was.

Maar één ding was duidelijk, mijn vader was in paniek en wij... wij waren op de vlucht.

Het was Kerstavond 1956, de Russen waren gelukkig niet gekomen en mijn vader zat bij de kerstboom, brandende kaarsjes aan, een emmer water met een spons bij de hand. Hij leek wel 'De Denker' van Rodin – ja, zo zat hij daar.

Ik ging bij hem op schoot zitten en vroeg: "Waar heb jij het toch altijd over met je vrienden? Het lijkt wel een andere wereld, en die meneer in België die het over het revier heeft, en die mevrouw in Zeist die dezelfde foto als wij in de kamer heeft staan." Toen zei hij: "Ik zal je kort, voor eens en altijd, mijn verhaal vertellen."

"Ik denk op Kerstavond altijd aan concentratiekamp Natzweiler in 1943, toen drie jonge Russen werden opgehangen. Wij moesten toekijken en zij zongen hun partizanenlied voor zij stierven. En daar denk ik dus iedere Kerstavond aan. En die vrienden zijn mijn kampvrienden uit Natzweiler, wij zijn een heel hechte groep en wij begripen elkaar en helpen elkaar indien nodig."

En toen vertelde hij mij zijn hele verhaal.

In mei 1940 brak de oorlog uit en mijn ouders sloten zich aan bij een verzetsgroep. Er kwam een stencilmachine in huis en er werden vergaderingen bij hun thuis belegd. Er werden krantjes gedrukt, persoonsbewijzen vervalst en mijn vader nam de krantjes mee in de trein en liet die overal verspreid achter. Mijn moeder verstopte ze in de kinderwagen bij mijn zusje en bracht ze rond.

Mijn vader werd verraden en op 6 september 1941 stonden ze voor de deur en werd hij, met de woorden "Mevrouwtje, hij komt zó weer terug", mee genomen. Dat werd dus bijna vier jaar later. Aanvankelijk werd hij door de politie naar het Binnenhof in Den Haag gebracht, waar de SD een hoofdkwartier had.

Hij wordt daar stevig aangepakt, maar laat niets los en wordt op 9 september naar de gevangenis in Scheveningen gebracht, later bekend als het Oranjehotel. Eind januari 1942 wordt hij overgebracht naar kamp Amersfoort en wordt daar zwaar mishandeld en in verzwakte toestand, nog maar 52 kg zwaar, eind maart naar Kamp Buchenwald overgebracht. Hij komt daar op 31 maart 1942 aan in blok 10, waar hij de griffier van de provincie Utrecht, ene Gerrit Jan van Deventer, leert kennen.

Hij krijgt in Buchenwald de Nacht und Nebel status. Dat hield in dat het niet de bedoeling was dat de NN-er zijn familie ooit nog terug zag. De familie wist ook niet waar ze waren, ze mochten niet naar huis schrijven of post ontvangen. Ze waren in nacht en nevel verdwenen. Ze kregen een zeer slechte behandeling. Het moest doodstraf 'op termijn' betekenen.

Gerrit Jan van Deventer was géén NN-gevangene en had dus de mogelijkheid om post te sturen en te ontvangen, wat mijn vader als NN-er, niet mocht.

In juni 1942 komt Professor Telders uit Leiden ook in Buchenwald aan. Mijn vader, van Deventer en Telders hebben veel contact met elkaar. Telders verzorgt de gehandicapte voet van mijn vader.

Op 12 oktober 1942 worden van Deventer en mijn vader overgebracht naar Sachsenhausen-Oraniënburg.

Mijn vader wordt ingedeeld bij de "Klinker-Werke", dat was een fabriek voor bakstenen, hetgeen heel zwaar werk was: de meesten waren daar binnen 3 maanden dood. Zij moesten de natte klei in lorries scheppen, stonden de hele dag in het water, in weer en wind, in de kou en met nauwelijks kleding aan.

Gerrit Jan van Deventer schrijft zijn vrouw een brief en laat weten waar hij nu is en voegt in bedekte termen een bericht over mijn vader toe:

"Hoe gaat het met Stien en Henk, wonen ze nog steeds op de Vreeswijkstraat 122 in Den Haag en heeft Henk nog nieuwe schoenen nodig?"

Zijn vrouw begrijpt dat dit een boodschap is en gaat met de trein van Zeist naar Den Haag. Zij belt daar aan en vraagt mijn moeder: "Zegt u dit iets?" Mijn moeder had geen idee waar haar man was, maar begrijpt nu dat hij in Sachsenhausen is en schoenen nodig heeft. Niet lang daarna overlijdt Gerrit Jan in december 1942 aan uitputting.

De broer van mijn moeder, die werkt bij een tandtechniker in Den Haag, moet eind januari 1943 voor zijn werk alleen op reis naar Duitsland en besluit met de schoenen om te reizen via Kamp Sachsenhausen. Hij levert de schoenen bij de poort af en zegt: "Mijn zwager zit hier, wilt u hem deze schoenen geven?" Mijn vader is op dat moment meer dood dan levend, vanuit de Klinker-Werke, weer terug in het hoofdkamp. Als hij daar al drie dagen in barak 17 zit, krijgt hij, wonder boven wonder, die schoenen en zegt tegen de kapo: "Als ik jou die schoenen geef, mag ik dan naar het Revier?"

De kapo accepteert de schoenen en zorgt ervoor dat mijn vader in het Revier (de ziekenboeg van het kamp) komt. Daar wordt hij verpleegd door Freek Bisschoff van Heemskerck en Hubert Rutten, die erin slagen hem weer enigszins op te knappen. Hij wordt dan naar Kamp Natzweiler in de Vogezen gestuurd, waar hij op 14 oktober 1943 aankomt.

Wat hij niet weet is dat mijn moeder vanwege haar verzetswerk op 8 februari 1943 voor enkele maanden wordt opgesloten in het Oranjehotel.

Als de Duitsers de oorlog dreigen te verliezen worden gevangenen uit Kamp Vught zoals Nico Rost en Ed Hoornik al op 26 mei 1944 overgebracht naar Dachau.

Na D-Day worden vele kampen buiten Duitsland al snel gesloten en de laatste gevangenen in Kamp Vught worden op 5 en 6 september 1944 naar Kamp Sachsenhausen en de vrouwen naar Kamp Ravensbrück overgebracht.

Op 6 september 1944 wordt ook Kamp Natzweiler ontruimd en worden de gevangenen, waaronder mijn vader, naar Dachau, bij München vervoerd.

In de buurt van Stuttgart is een hevig bombardement. De gevangenen worden in de trein achtergelaten en de bewakers vluchten. Als het bombardement na enkele uren voorbij is, zet de trein zich weer in beweging.

Mijn vader komt in Kamp Dachau aan en wordt overgebracht naar Allach, een buitenkamp van Dachau. Op 26 januari 1945 komt hij terug in Dachau, waar hij op 29 april 1945 door de Amerikaanse Rainbow Division wordt bevrijd. Pas ruim één maand later, in de nacht van 1 op 2 juni, komt hij weer thuis.

Ik vraag hem na het vertellen van zijn verhaal toch nog waarom ik op mijn verjaardag altijd een boeket in de kleuren van de regenboog krijg. Hij vertelt dan over de film Rainbow, die zich afspeelt in een door de Duitsers bezet Oekraïens dorp en het lijden van de lokale bevolking laat zien. Een zwangere Oekraïense verzetsstrijdster, Raduska – Russisch voor regenboog – speelt daarin een hoofdrol. Als deze film begin 1946 in Den Haag te zien is, besluiten mijn vader en moeder naar deze film te gaan. Op 3 juli 1946 word ik met een dubbele regenboog aan de hemel, geboren.

Rainbow Division, Raduska, dubbele regenboog: dat heeft een betekenis!

Mijn ouders willen mij Raduska als naam geven. Helaas mocht dat toen niet van de burgerlijke stand en de naam Sonja komt uit een hoge hoed.

Zo gebeurden er tijdens de oorlog toch ook nog wonderen:

- De ontmoeting met de vrouw van Gerrit Jan van Deventer door de brief die hij aan haar schreef uit kamp Sachsenhausen;
- De schoenen die aan de poort worden afgegeven en die een kapo accepteert;
- Het overleven van vier jaar gevangenschap en acht kampen, waaronder Sachsenhausen, wat hij als zijn meest traumatische kamp heeft ervaren;
- En dat ik na de bevrijding werd geboren.

Ik denk ineens aan die nacht van 1956.

Vluchten, vluchteling, Gaza, Oekraïne, Syrië, zó dichtbij. Kun je je een voorstelling maken wat het betekent dat je moet vluchten... huis en haard achter je laten... Wat neem je mee?

We zien het nu dagelijks, in beeld en geluid en de kranten brengen de berichten over oorlogen héél dichtbij, zó dichtbij dat je het haast niet meer los kunt laten en ervan wakker ligt.

Ook daar meerdere generaties slachtoffers, beschadigd voor hun verdere leven, hoe zal hun toekomst er uitzien?

Ik ga en ik durf deze discussie niet met u aan, maar vult u het zelf maar in.

In ónze wereld. Leren we dan nooit?

5 september 2025, 80 jaar vrede, dachten we... Ja.

Maar de werkelijkheid is anders.

Ik wens jullie kinderen van basisschool De Springplank dat jullie altijd in vrede kunnen leven, met elkaar en voor elkaar en ik wil jullie bedanken dat jullie zo goed voor het Sachsenhausen-monument zorgen en hier ieder jaar aanwezig zijn en jullie fantastische bijdrage leveren.

Dank u wel.

NATIONAAL MONUMENT KAMP VUGHT